DUBLİNLİLER

JAMES JOYCE

Türkçesi
TAMER GÜLBEK

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2041
EDEBÎ ESERLER: 1041

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-621-2

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: M. Bilal Erimez

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: Çınar Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han Nu: 34 K: 5
Bağcılar-İstanbul
Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika Nu: 45103

İstanbul- 2024

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

James Joyce: Getirdiği modern anlatım teknikleri ile 20. yüzyıl edebiyatını derinden etkileyen İrlandalı yazar, şair, öğretmen ve eleştirmen. 2 Şubat 1882'de Dublin'de doğdu. Cizvit okullarında eğitim gördü. Dublin'deki University College'da felsefe ve sanat tahsili yaptı. 1902'de tıp okumak için Paris'e gitse de ertesi yıl Dublin'e geri döndü. 1905'ten 1915'e kadar, yıllar sonra evleneceği Nora Barnacle ile birlikte İtalya'da Trieste'de yaşadı. 1916'da Zürih'e taşındılar. Burada İngiliz Oyuncuları Tiyatrosu'nu kurdu. Sonra Paris'e taşınıp iki büyük savaş arasında (1918-1939) Paris'te yaşadılar. Son olarak Zürih'e geri döndüler. Joyce 13 Ocak 1941'de Zürih'te öldü ve oraya defnedildi.

Eserleri:
Chamber Music (Oda Müziği), Şiir, 1907; *Dubliners*, (Dublinliler), Öykü, 1914; *A Portrait of the Artist as a Young Man* (Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi), Roman, 1916; *Exiles* (Sürgünler), Tiyatro Oyunu, 1918; *Ulysses*, Roman, 1922; *Pomes Penyeach*, Şiir, 1927; *Collected Poems* (Toplu Şiirler), 1936; *Finnegans Wake*, Roman, 1939; *Stephen Hero*, Roman, 1944; *Letters, Vol. 1,* Mektuplar, 1957; *Letters, Vol, 2-3*, Mektuplar, 1966; *Critical Writings,* Eleştiri Yazıları, 1959.

Tamer Gülbek: 1965 yılında Ankara'da doğdu. 1983'te Kuleli Askerî Lisesinden, 1988'de Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. İlk şiiri 1998'de *Varlık*'ta yayımlandı. Şiirleri, şiir çevirileri ve şiir üzerine yazılarıyla çeşitli edebiyat dergilerinde ve antolojilerde yer aldı. İzmir'de yaşıyor.

Eserleri:
Şiir: *Zefiran* (2008), *Suda Tuhaf Hareketler* (2009), *Güven Park* (2010), *Yabancı Dil* (2013), *Tümünü Görüntüle* (2018), *Bilinenin Aksine*- Toplu Şiirler (2023); Eleştiri/Deneme: *Şiirle Tutulan* (2010); Çeviri: Alfred Lord Tennyson'dan *Enoch Arden* (2018), Henry W. Longfellow'dan *Kölelik Şiirleri* (2020), Wilfred Owen'dan *Savaş Şiirleri* (2020), Lord Byron'dan *Genç Harold'ın Yolculuğu* (2021), *Manfred* (2022) ve *Sardanapalus* (2022), Edgar Lee Masters'dan *Spoon River Antolojisi* (2022), Robert Burns'den *Ey İskoçlar!* (2022), William Shakespeare'den hepsi 2023'te yayımlanan *Hamlet*, *Kral Lear*, *Othello* ve *Macbeth*, Seamus Heaney'den *Üç Parçalı Tablo* (2023).

İÇİNDEKİLER

JAMES JOYCE (1882-1941) 09
ÇEVİRMENİN ÖN SÖZÜ 11

KIZ KARDEŞLER 19
BİR KARŞILAŞMA 27
ARABY 35
EVELINE 41
YARIŞTAN SONRA 46
İKİ ÇAPKIN 52
PANSİYON 62
KÜÇÜK BİR BULUT 69
SURETLER 82
ÇAMUR 92
ACI BİR VAKA 98
KOMİTE ODASINDA ANMA GÜNÜ 107
BİR ANNE 122
İNAYET 133
ÖLÜLER 154

JAMES JOYCE
(1882-1941)

Tam adı *James Augustine Aloysius Joyce* olan James Joyce, getirdiği yeni anlatım teknikleri ile 20. yüzyıl edebiyatını derinden etkileyen İrlandalı yazar, şair, öğretmen ve eleştirmendir.

Hayatının erken evresi ve ilk eserleri:

James Joyce 2 Şubat 1882'de Dublin'de doğdu. Babası John Stanislaus Joyce ve annesi Mary Jane Murray Joyce'un beşi yaşayan on çocuğunun en büyüğüydü. Babası ile çeşitli sorunlar yaşasa da annesi ile daha yakın bir ilişkisi vardı. Cizvit okullarında eğitim gördü; ailenin maddi durumu bozulunca Dublin'deki University College'da felsefe ve sanat okudu. İngiltere'ye karşı bağımsızlık düşüncesini destekleyen İrlanda milliyetçiliğinin yoğun olduğu bir dönemde yetişen Joyce, aldığı Katolik eğitimin ardından dinî inançlarını sorgulayarak Dublin'den ayrıldı. 1902'de tıp okumak için Paris'e gitse de ertesi yıl ölüm döşeğindeki annesini ziyaret için Dublin'e geri döndü ve edebi eserleri üzerine yoğunlaştı. 1904'te Dublin'i yeniden terk etti. Ancak maddi sıkıntılar yaşamını oldukça etkiledi ve bir yandan da eserlerini bastırmakta zorlandı.

1900'de, henüz üniversite öğrencisiyken Ibsen'in bir oyunu üzerine kaleme aldığı uzunca yazı *Fortnightly Review* dergisinde yayımlandı. O sıralar, daha sonra *Chamber Music* (Oda Müziği) adlı kitapta toplanacak olan lirik şiirlerini yazmaya başladı. 1904'ten sonra Nora Barnacle'la yaşamaya başladı. 1905'ten 1915'e kadar Trieste'de yaşadılar. 1906 yazında Roma'ya giden Joyce yaklaşık dokuz ay boyunca bir bankada çalıştı. Roma'dan sıkılınca 1907 kışında tekrar Trieste'ye döndü. Trieste'de Berlitz School'da İngilizce öğretmenliği yaptı.

Olgunluk dönemi çalışmaları ve ailesi:

George Russell'ın önerisiyle *Irish Homestead* için yazmaya başladığı öykülerden oluşan kitabı *Dublinliler*, yazımından 9 yıl sonra 1914 yılında Birleşik Krallık'ta yayımlandı. Joyce, 1915'te tek oyunu olan *Sürgünler*'i yazdı. *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* adlı otobiyografik romanı 1916 yılında yayımlandı. Aynı yıl Joyce ve ailesi Zürih'e taşındı. Burada İngiliz Oyuncuları Tiyatro-

su'nu kurdu. Büyük bir yoksulluk içinde yaşadıkları Zürih'te en büyük eseri olan *Ulysses* üzerine çalıştı ve bu kitap *Little Review* adlı bir Amerikan dergisinde dizi hâlinde yayımlanmaya başladı. Dizi 1918'de başladı; ancak ahlaksız ve erotik bulunduğu için kitap hakkında dava açılması nedeniyle 1920'de diziye ara verildi. Yayımcılarla yaşadığı çeşitli zorlukların ardından *Ulysses* kitap olarak ilk kez Şubat 1922'de Paris'te basıldı. 16 Haziran 1904 günü Dublin'de geçen 24 saati anlatan bu roman adını Homeros'un *Odysseia*'sından alır. Pek çok yeni tekniğin kullanıldığı *Ulysses* yayımlandığında büyük yankı uyandırdı ve yayımlanmasından çok sonra dahi farklı yorumlama biçimleriyle ele alındı. Kitap 1924'te yeniden basıldı.

Joyce ailesi iki büyük savaş arasında Paris'te ikamet etti. Bu dönemde son romanı olan *Finnegans Wake* üzerinde çalıştı. Eşinin Dublin'e dönüşünün etkisiyle 1923'te yazmaya başladığı bu kitap, önce çeşitli bölümleri dergilerde yayımlandıktan sonra, 1939'da basıldı. 1927'de son şiirlerini *Poems Penyach* adıyla yayımladı. 1929'da edebiyatçı dostları Joyce hakkında bir kitap yayımladı. Bu süreçte Nora Barnacle'la resmen evlendi; oğlu da aynı yıl evlendi. 1932'de kızları Lucia'nın şizofreni olması, ayrıca gelininin de akli dengesini yitirmesiyle ailevi sorunlarla uğraştı.

İleri derecede hipermetrop olan ve hayatı boyunca gözlerinden defalarca ameliyat geçiren Joyce, hayatının sonunda konulan ülser teşhisi nedeniyle ameliyat edildi ancak kurtarılamayıp 13 Ocak 1941'de Zürih'te öldü ve oraya defnedildi. Öldüğünde 59 yaşındaydı. *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'nin ilk taslağı olan *Stephen Hero*, yazarın ölümünden birkaç sene sonra, 1944 yılında basıldı. İlk basımı birçok dizgi yanlışı içeren *Ulysses*'in aslına uygun hâlde basılması ise ancak 1984 yılında gerçekleşebildi.

Eserleri ve Yayımlanma Yılları:

Chamber Music (Oda Müziği), Şiir, 1907.

Dubliners, (Dublinliler), Öykü, 1914.

A Portrait of the Artist as a Young Man (Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi), Roman, 1916.

Exiles (Sürgünler), Tiyatro Oyunu, 1918.

Ulysses, Roman, 1922.

Pomes Penyeach, Şiir, 1927.

Collected Poems (Toplu Şiirler), 1936.

Finnegans Wake, Roman, 1939.

Stephen Hero, Roman, 1944.

Letters, Vol. 1, Mektuplar, 1957; *Letters, Vol, 2-3*, Mektuplar, 1966.

Critical Writings, Eleştiri Yazıları, 1959.

ÇEVİRMENİN ÖN SÖZÜ

Yirminci yüzyıl dünya edebiyatına damgasını vurmuş İrlandalı yazar James Joyce'un yayımlanan ilk önemli kitabı olarak kabul gören *Dublinliler* on beş öyküden oluşur. İlk on bir öykü, her biri insan hayatının farklı bir evresini temsil eden üç kategoriye ayrılmıştır. İlk üç hikâye çocukluk evresiyle ilgilidir: "Kız Kardeşler", "Bir Karşılaşma" ve "Araby". Takip eden dört hikâye gençlik dönemini konu edinir: "Eveline", "Yarıştan Sonra", "İki Çapkın" ve "Pansiyon". Bunları, olgunluk dönemiyle ilgili dört öykü izler: "Küçük Bir Bulut", "Suretler", "Çamur" ve "Acı Bir Vaka". Sonraki üç hikâye ise Dublin'deki toplumsal hayatla ilgilidir: "Komite Odasında Anma Günü", "Bir Anne" ve "İnayet". Kitabın son ve en uzun öyküsü "Ölüler" ise—ki neredeyse bir novella uzunluğundadır ve orijinal ilk on dört öyküye daha sonradan ilave edilmiştir—adı üstünde, hayatla ölüm arasındaki geçişi ve ölülerin yaşam üstündeki etkilerini konu edinir.

Bu kategorik formülasyonun yanı sıra kitabın bütünlüğünü ve tutarlılığını sağlayan iki unsur daha bulunur. Bunlardan birincisi kitabın başından sonuna dek kullanılan temalardır, ikincisiyse bu temaların spesifik bir teknikle harmanlanarak dile getirilmesidir. İsmen ifade etmek gerekirse hemen hemen yaşamın bütün evrelerine sirayet etmiş temalar: felç, yozlaşma ve ölümdür. Bu temaları aktarmak için kullanılan ana teknik ise Joyce'un adını bizzat kendi koyduğu "epifani tekniği"dir.

Öyleyse, önce kitabın temalarına, sonra da kullanılan tekniğe kısaca bir göz atmak okuma deneyimini daha anlamlı hâle getirmek açısından faydalı olacaktır.

Dublinliler'de Kullanılan Temalar

James Joyce'un *Dublinliler*'i, 1914'teki Londra basımından önce dahi, öykülerde kullanılan ve en sıradan okurun bile erişimine sunulan malzemeden dolayı hatırı sayılır ölçüde bir tartışmaya yol açmıştı. Bu öyküler baştan sona nahoş insan davranışlarıyla doluydu: taklit, okuldan kaçma, oğlancılık, sarhoşluk, çocuk ve eş istismarı, kumar, fuhuş, hırsızlık, şantaj ve intihar. Ayrıca bütün kitap boyunca Dublin sokaklarının ve parklarının—ve özellikle de mağazaların, barların ve demiryolu şirketlerinin—gerçek adlarının kullanılması da bir skandal olarak görülüyordu. Çünkü o güne kadar kurgu yazarları kısa öykülerinde ve romanlarında ortamların gerçek adlarını neredeyse her zaman değiştirmişti ya da hiç isim kullanmama yolunu tercih etmişti. Aslında kitabın yayımlanmasını yıllarca geciktiren faktör de tam olarak buydu, çünkü potansiyel yayımcılar ve matbaacılar gerçek adlarıyla anılan işletmelerin dava açmasından korkuyorlardı. İngiltere kralı hakkında bazı saygısız diyalogların ve hatta İngilizcede hafif bir küfür kabul edilen "bloody" kelimesinin bile kullanılması birçokları açısından haddini aşmak anlamına geliyordu. "Ölüler" öyküsünün statü bilincine sahip karakteri Gabriel Conroy'un aksine James Joyce'un kendisi bazı konularda haddini aşmak gerektiğine inanıyordu, onun sanatını 'modern' sınıfına sokan özelliklerden birisi de buydu.

Elbette Joyce'un nahoş ayrıntıları öyküye sokma anlayışında on dokuzuncu yüzyılda Fransa'da ortaya çıkan Natüralizm akımının etkisi yadsınamaz, ancak yine de o akımdan hiç kimse Joyce kadar açık sözlü ve acımasızca kötümser olmamıştır. Kitapta dramatize edilen konularla ilgili çok daha liberal bir tutum benimsenmiş olan günümüzde bile, bu kitabı ilk kez okuyan birçok okuyucu hemen hemen bütün öykülerde geçen tatsız bazı detaylar yüzünden irkilmektedir. Bu irkilmelerse *Dublinliler*'de geçen daha derin, daha evrensel temaları algılamalarını engellemeye yol açabilmektedir. Okur kurumuş, bodur, budaklı ağaçlara odaklanmaktan ormanı görmekte zorlanabilmektedir. Tabii, ormanın da bir periler diyarı olmadığını söylemek gerekir. Şöyle ki: Joyce'un *Dublinliler*'de kullanmış olduğu üç ana tema felç, yozlaşma ve ölümdür. Bu temaların üçü de kitabın ilk öyküsü olan "Kız Kardeşler"de yer almakta ve kitabın son öykü-

sü muhteşem "Ölüler" de dâhil olmak üzere hepsi kitap boyunca okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Joyce'a göre İrlandalı olmanın başlıca özelliklerinden birisi hareketsiz kalma hâli, bir tür 'felç' oluştur. Bunu da *Dublinliler* öykülerinin başından sonuna gözlemleriz. Joyce, İrlanda toplumunu ve kültürünü yüzyıllardır iki gücün yerinde saydırdığına içtenlikle inanıyordu: bunlardan birincisi Roma Katolik Kilisesi, ikincisiyse İngiltere idi. Sonuçta İrlanda yirminci yüzyılın başında Batı Avrupa'nın en fakir, en az gelişmiş ülkelerinden birisi hâline gelmişti. *Dublinliler* kitabı boyunca felç imgesinin saplantılı bir şekilde, amansızca ve acımasızca tekrarlandığına şahit oluruz. Kitabın ilk öyküsü olan "Kız Kardeşler"in daha ilk satırında Peder Flynn'in üçüncü ve ölümcül bir felç geçirdiğini öğreniriz. Daha sonra, öykünün anonim kahramanı, Peder Flynn'in "felçten ölmüş" renksiz yüzünü hayalinde canlandırmaya çalışır. Bu, kitap boyunca dipten veya yüzeyden ilerleyecek olan felç temasının başlangıcını teşkil eder.

"Bir Karşılaşma" öyküsünün ana karakteri "gerçek maceralar" arayışındadır, ancak Güvercin Evi'ni bulmaya çalışırken mastürbasyon yapan bir yabancının tuzağına düşer—bu da bir tür felç göndermesi içerir, çünkü kendini tatmin de üreme ve aşkla ilişkilenmeyen tür bir cinsel aktivitedir. Güvercin Evi'nin kendisi de semboliktir: Güvercin, ne kadar uzağa uçarsa uçsun her zaman evine dönmek üzere eğitilmiş bir kuştur. "Araby" öyküsünde, oğlan eninde sonunda çarşıya varsa da Mangan'ın kız kardeşine düzgün bir hediye almak için çok geç kalmıştır. Buna neden olan unsur çarşıya gidebilmesi için kendisine para verecek olan amcasının eve alkollü ve geç dönmüş olmasıdır. Sarhoşluğun da felç edici etkisi vardır çünkü. Kendi adını taşıyan öykünün baş karakteri Eveline, kendisini Dublin hayatından kurtaracak olan gemiye giden iskelede donakalır. Her üç karakter de İrlanda'dan ve onun temsil ettiklerinden kurtulma girişiminde bulunur, fakat korkudan veya koşulların zorlamasından ötürü başarısızlığa uğrar ve evine eli boş döner. Gerçekten de *Dublinliler*'deki karakterler sürekli evlerine boynu bükük şekilde dönerler: "Küçük Bir Bulut", "Suretler" ve "Çamur" adlı öykülerde de bu durum tekrar eder. "Ölüler"deki Gabriel Conroy ise eve dönmeyi bile başaramaz ve geçirdiği ruhsal felç yüzünden âdeta arafta kalmaya mahkûm olur.

Joyce iki rengi, sarı ve kahverengiyi, kitap boyunca felci simgeleyen renkler olarak kullanır. Örneğin ilk iki öyküde yaşlı adamlar gülümsediklerinde dişlerinin sarı rengi ortaya çıkar. Joyce'un felç için kullandığı bir başka simge de dairedir. "Yarıştan Sonra" öyküsündeki yarış arabaları, başlangıç ve bitiş çizgilerinin bir ve aynı olduğu dairesel veya oval pistlerin görüntülerini çağrıştırır, öykünün kahramanı da pahalı okulların ve sahte arkadaşlıkların sonuçsuz ve anlamsız döngüsünde dönüp durmakta gibidir. "İki Çapkın" ve "Ölüler" adlı öykülerdeki karakterler, hiçbir zaman gerçek anlamda ilerlemeden, hiçbir yere varmadan, dönüp dururlar. "İki Çapkın"daki Lenehan, Dublin'in içinde büyük ve anlamsız bir döngüde hareket eder, yalnızca sıradan bir yemek için buna ara verir ve sonunda döngüsünü başladığı noktaya yakın bir yerde bitirir. Aktör değil yalnızca şahittir—üstelik küçük bir suçun şahididir. Bütün kitabın belki de en akılda kalıcı görüntülerinden birisi "Ölüler" öyküsündeki Gabriel'in büyükbabası ve atıyla ilgili olanıdır. Nişasta değirmeni olan büyükbabanın atı değirmende sürekli olarak dönmektedir. Bir gün büyükbaba atı Johnny'yi arabasına bağlayıp şehre inmeye karar verir. Fakat Kral William'ın meşhur anıtına vardıklarında at daha fazla ilerlemez, büyükbabanın bütün itirazlarına rağmen heykelin etrafında durmaksızın dönmeye başlar. Gabriel de bu aile efsanesini hem anlatır hem de teyzelerinin evinin önünde daireler çizerek canlandırır. Normal şartlarda daire imgesi, alyanslarda ve Noel çelenklerinde olduğu gibi, olumlu çağrışımları olan bir yaşam sembolüdür. Ancak Dublinliler için bu imge ilerlemenin, büyümenin ve gelişmenin eksikliği veya yokluğu, kısaca 'felç' anlamına gelir.

Joyce'un kitap boyunca kullandığı ikinci büyük tema 'yozlaşma' temasıdır; bu tema kendi içinde kirlenme, bozulma, yolsuzluk, sapkınlık ve ahlaksızlık temalarını da barındırır. Yozlaşma, ilerlemeyi engellediği için felç temasıyla da yakından ilişkilidir ve *Dublinliler*'de neredeyse felç kadar yaygın olarak kullanılmıştır. Yine aynı şekilde, henüz ilk öyküde kendisini gösterir. "Kız Kardeşler"in hemen ikinci paragrafında anonim anlatıcı, Peder Flynn'in kilise adına yapmış olduğu yolsuzluktan bahseder. Takip eden iki öyküde de aynı tema yinelenir. Tıpkı "Araby"de anlatıcının Mangan'ın kız kardeşine duyduğu saf sevginin amcasının sarhoşluğu tarafından kirletilmesi ve fiilen felce uğratılması gibi, "Bir Karşılaşma"da da sapkınlık ve

ahlaksızlık vardır. Aslında, *Dublinliler*'in ilk üç öyküsünün yanı sıra "Küçük Bir Bulut", "Suretler" ve "Bir Anne"nin alt teması çocukluk masumiyetinin bozulmasıdır; bu tema önceki öykülerde çocuğun bakış açısından, sonrakilerde ise bu bozulmaya yol açan yetişkinlerin bakış açısından aktarılmıştır.

Yozlaşma teması kitap boyunca çeşitli şekillerde kendisini gösterir. "Pansiyon"da Bayan Mooney, Polly'ye genç erkek müşterileri daha fazla kalmaya ve daha çok ödemeye ikna etme görevi vererek çatısı altında yaşayan bu genç kadın vasıtasıyla kazancını artırmaya çalışır. "Komite Odasında Anma Günü" öyküsündeki kampanyacılar, adına propaganda çalışması yürüttükleri adayı kalben desteklemezler, hatta bazıları o adayı küçümser gibi davranırlar. Esas motivasyonları peşinden koştukları bir ideal değil yalnızca paradır. "Bir Anne" öyküsünde, Bay Holohan'ın düzenlediği konserler özünde İrlanda milliyetçiliğini ve kültürünü yüceltmeyi hedefler, ancak Bayan Kearney'nin kızını bu konserlere göndermesinin ardındaki faktörün temelde yine para olduğu ortaya çıkar. Son olarak, "İnayet" adlı öyküde, saf Hıristiyanlık inancının Katolik Kilisesi tarafından ne şekillerde yozlaştırıldığını görürüz—

Bay Kernan'ın arkadaşlarının niyetleri belki iyidir ama kendi inançlarının özüyle ilgili neredeyse her şeyi yanlış anlamışlardır. Arkadaşları ona içkiyi bıraktırarak Kernan'ın muhtemelen hayatını kurtarırlar, ancak bunu dinin bir tür parodisini kullanarak yaparlar.

Joyce'un *Dublinliler*'de kullanmış olduğu ana temaların üçüncüsü ve sonuncusu 'ölüm'dür. Bu temayı önceki iki temayla yakından ilişkilendirmek için fazla çaba sarf etmesi de gerekmez, çünkü genellikle felcin ardından zaten ölüm gelir, yozlaşmanın ise bir tür manevi veya ahlaki ölümden kaynaklandığı söylenebilir. Joyce ölüm temasını da yine kitabın başından itibaren işlemeye başlar: "Kız Kardeşler"deki olaylara Peder Flynn'in ölümü ve onun cesedinin hikâyenin erkek kahramanı tarafından görülmesi neden olur. Hem bu hikâyedeki hem de "Araby"deki delikanlıların anne babalarından hiç söz edilmeyerek onların ölmüş oldukları ima edilir. Kitabın sonraki bölümlerinde de bir ölüm diğerini takip eder: "Araby"de evin en son sakini rahiptir ölen; "Eveline"de Eveline'in annesidir; "Pansiyon"da Bayan Mooney'nin babası; "Çamur"da Maria'dır (ki hikâyenin başlığı da ölümü çağrıştırır); "Acı Bir Vaka"da Bayan Sinico kendi

hayatına son verir; "Anma Günü"nde Charles Parnell ölmüştür, son olarak "Ölüler"de Michael Furey ölmüştür ve kar ağır ağır bütün ölülerin üstüne yağmaktadır. Elbette bunlar yalnızca kitaptaki fiziksel ölümlerdir; şayet bunlara öykülerde geçen manevi ve ahlaki ölümler de eklenirse *Dublinliler*'in, neredeyse Homeros'un *Odysseia*'sındaki Hades bölümü kadar cesetlerle dolup taştığı görülür.

Felç, yozlaşma ve ölüm: Joyce, gayet aşikâr biçimde *Dublinliler*'de ülkesinin ve insanlarının kasvetli bir tasvirini yapmaktadır. Velakin bu üzücü tezahürden İrlandalıların kendisinden çok harici güçleri—İngiltere ve Kiliseyi—sorumlu tutar. Geriye dönüp baktığında, yazarın kendisi de kitabında vatandaşlarının, misafirperverlik başta olmak üzere, iyi niteliklerine yeterince yer vermediğini fark etti. Bu açığını daha sonra edebi şaheseri *Ulysses*'te kapayacaktı, ki bu kitabın çıkış noktası da yarım kalmış bir Dublinliler hikâyesiydi. Ancak bundan önce, kendisini temsil eden Stephen Dedalus adını verdiği bir karakter vasıtasıyla Dublin'e özgü felç, yozlaşma ve ölüm kavramlarından kaçmaya yemin eden Dublinli bir gencin hikâyesini anlatacaktı. Dedalus, Joyce'un tematik olarak *Dublinliler*'e benzeyen bir sonraki kitabının, aynı zamanda ilk romanı da olan *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'nin baş karakteri olacaktı.

'Epifani' Tekniği

Joyce, 'güzelliği' sanatsal bir hırs sayarak inatla aşağılasa da öykülerinin o kasvetli atmosferinin içinde savrulan okuyucu için ana teselli onların inşasındaki müthiş güzelliktir; bu öykülerdeki karakterlerin engellenmiş hayatlarını aktarmada kullanılan yöntemin paradoksal 'güzelliği', tamamen önemsiz olayların seçkin bir dikkatle ele alınmasından ileri gelir ki bu teknik okuyucunun nezdinde önceki nesle ait sanatçıların tarihî kahramanlıkları ele alış biçimleriyle uyandırdıklarına benzer bir hayranlık yaratmayı başarır. Diğer bir deyişle Joyce'un keşfi olan anlatım tekniği sayesinde sıradan insanların sıradan hayatları sıra dışına, yaşadıkları en olağan olaylar olağandışına dönüşebilme gücü kazanmıştır.

Joyce yöntemini uygulamaya koyarken kendisini konumladığı nokta tamamen hümanist bir yerdir. Yani tamamen sekülerdir. Bu uygulamada metafiziğe ait herhangi bir şey yoktur. Buna rağmen kullandığı tekniği yine de dinî referans içeren bir terimle adlandır-

mayı tercih eder: 'Epifani'. Bu terim Hıristiyan mitolojisinde 'tezahür' anlamına gelir ve bilge kişilerin bebek İsa'yı ilk gördükleri âna gönderme yapar: o an, ilahi varlığın dünyadaki ilk tezahürü kabul edilir. Joyce bu efsaneyi alıp onun ruhsallığını tamamen dünyevi olanın çerçevesine oturtur. Öyküleriyle eş zamanlı olarak yazmaya başladığı fakat ancak ölümünden sonra yayımlanan romanı *Stephen Hero*'da, baş karakter Stephen'ın ağzından şöyle söyler: "Epifani'yle kastettiği şey, ister konuşmaların veya davranışların hamlığında olsun, isterse de zihnin hatırlama biçimlerinden birinde olsun, ortaya çıkan o ani ruhsal aydınlanmaydı." Sonra da bu kuramı yazınsal sanatın kullanımına sunar: "Son derece hassas ve uçucu anlar olduğuna inandığı bu epifani anlarını ustalıkla kaydetme işinin iyi edebiyatçılara düştüğüne inanıyordu." Gerçekten de Joyce, tablolar için çizilen karakalem eskizler gibi, Dublin hayatında tanık olduğu gerçek epifanileri, o kısa aydınlanma anlarını, olması gereken en uygun biçimde not edip biriktirdi. Bunların bazıları kısa ve atmosferik anlatı şiirlerine benzer, ancak daha etkileyici olanları sanatsal yabancılaştırma efekti yaratan ilginç ve özgün, fakat paradoksal olarak aynı zamanda da doğal ve sıradan diyaloglardır.

Bölük pörçük parçalardan oluşan bu epifani notları sonradan daha büyük bir sanatın yolunu açtı ve Joyce *Dublinliler*'de bu anlık aydınlanmaların, bellekte ve zihinde beliren anlık parlamaların açıkladığı sonuçsuzlukları büyük bir ustalıkla kullanıma sokup modern öykücülüğe yeni bir soluk getirebildi. Örnek olarak "Çamur" adlı öyküsünün finaline bakalım. Daha önce alışılan hiçbir sona benzememekle birlikte bıraktığı etki son derece sarsıcıdır. Joyce burada da karakterlerine en basmakalıp ifadeleri kullandırdığı hâlde müthiş bir duygusal gerilim etkisi yaratır ve doğrudan adlandırmadan, yalnızca ima yoluyla, bir dizi trajik olasılığa kapı aralar: "*Gözleri o kadar yaşarmıştı ki aradığını bulamıyordu, sonunda tirbuşonun yerini karısına sormak zorunda kaldı*." Joyce bunu minimalist zekâsını devreye sokarak başarır ve bu az sözle çok şey ima eden tarzını da bizzat kendisi "titiz bir cimrilik" olarak tanımlar.

Modern Dünya Edebiyatında Joyce Etkisi

James Joyce, yirminci yüzyılın en yenilikçi ve etkili yazarlarından biri olmasına rağmen, hayattayken ödül kurumları tarafından yeteri

kadar takdir görmedi. İlk yayımlanan öykülerinin ardından, W.B. Yeats ve Ezra Pound gibi dev isimli meslektaşlarının övgüsüne mazhar oldu. Paris'te basılan *Ulysses*'in, yayımlanır yayımlanmaz Amerika Birleşik Devletleri dâhil birçok ülkede yasaklanmasıyla birlikte *Time* dergisinin kapağına çıkacak kadar Dünya çapında ün sahibi oldu. Bununla birlikte ödül konusunda fazla bir kazanım elde edemedi. Şaşırtıcı bir şekilde, örneğin, Nobel Edebiyat Ödülü'ne hiç değer bulunmadı. Yazdıklarından, fazla bir maddi kazanç elde ettiği de söylenemezdi.

Popülaritesi yıllar içinde inişli çıkışlı bir grafik çizen diğer birçok meşhur yazarın aksine, Joyce'un popülaritesi hiçbir dönemde azalmadı. Bu açıdan kendisine örnek aldığı kahramanları Shakespeare ve Ibsen'e benzer. Üslup bakımından yarattığı etki, Ernest Hemingway ve William Faulkner'dan, Ralph Ellison ve Henry Roth'a kadar onu takip eden edebiyat devlerinin eserlerinde gözlemlenebilir. Pek çok yazara, akademisyene ve okuyucuya göre o, edebiyatta 'modern' kavramının somutlaşmış hâlidir.

James Joyce, sıradan olanı yazmaya, sokaktaki insanın hikâyesini anlatmaya çalışan yazarlara ilham kaynağı olmaya günümüzde de devam ediyor. *Ulysses*, 1999'da Amerikan yayınevi Modern Library tarafından düzenlenen bir panelde yirminci yüzyılın en etkili romanı olarak taltif edildi; aynı değerlendirmede *Sanatçının Genç Bir Adam Olarak Portresi* de üçüncü oldu.

Modern dünya edebiyatında bu denli büyük bir etkiye sahip olan James Joyce'un hikâyelerini Türkçeleştirme şerefine nail olduğum için ben de sevinçliyim, mutluyum. Herkese verimli ve keyifli okumalar dilerim.

Tamer Gülbek
İzmir, Mart 2023

KIZ KARDEŞLER

Bu kez onun adına hiçbir ümit kalmamıştı: üçüncü kriziydi bu. Birkaç gece evinin önünden geçmiş (tatil zamanıydı), penceresinin aydınlık çerçevesini izlemiştim: her defasında aynı şekilde aydınlandığını görüyordum, loş ama dengeli bir ışıkla. Ölmüş olsa, diye düşünüyordum, karanlık perdenin üstünde mumların yansımasını görmem gerekirdi, çünkü ölülerin başucuna iki mum dikildiğini biliyordum. Kendisi de sık sık "Bu dünyada çok vaktim kalmadı artık," derdi. Bense bunları laf olsun diye söylediğini sanırdım. Doğru olduklarını yeni anlıyordum. Her gece pencereye bakarken, kendi kendime usulca 'felç' kelimesini tekrarlıyordum. O zamanlar yalnızca tuhaf geliyordu kulağıma, Öklit'teki 'gnomon' ya da ilmihaldeki 'simony' kelimeleri gibi. Oysa artık habis ve melun bir varlığın adıymış gibi geliyordu. Korkuyordum ondan, ama yine de ölümcül etkilerini görme merakı beni kendisine çekiyordu.

Akşam yemeği için aşağı indiğimde yaşlı Cotter şöminenin başında piposunu içiyordu. Teyzem tabağıma mısır lapasını koyarken, Cotter yarım bıraktığı lafı sürdürür gibi konuştu:

"Yok, tam olarak öyle değildi de... Tuhaf bir durumu vardı... Tekinsiz bir durum. Şimdi, ben şöyle düşünüyorum..."

Söyleyeceklerini düşünürken piposundan sağlam birkaç nefes çekti. Yorucu ihtiyar! İlk tanıştığımızda viski yapımından, imbiklerden bahsederken ilgi çekiciydi, ama sonra bitip tükenmez damıtma maceraları beni bıktırdı.

"Kendime göre bir tahminim var," dedi. "Bana göre o da şu... şu kendine has vakalardan biriydi... Tarif etmek zor..."

Tahminini söylemek yerine yeniden piposuna asıldı. Boş baktığımı gören enişte:

"Üzüleceksin ama, yaşlı dostun gitmiş," dedi.

"Kim?" dedim.

"Peder Flynn."

"Öldü mü?"

"Az önce Bay Cotter söyledi. Evin önünden geçiyormuş."

Gözlerin üstümde olduğunu bildiğim için haber beni ilgilendirmiyormuş gibi yemeğe devam ettim. Eniştem durumu Cotter'a izah etti.

"Bizim oğlanla ikisi çok iyi arkadaştılar. İhtiyar çok şey öğretti ona; dediklerine göre büyük adam olacağını düşünüyordu bizimkinin."

"Tanrı ruhunu esirgesin," dedi teyzem, dindar bir şekilde.

İhtiyar Cotter bir süre bana baktı. Boncuk gibi kara gözleriyle beni süzdüğünü hissediyordum, ama ona bu tatmini yaşatmamak için başımı yemeğimden kaldırmadım. Piposuna geri döndü, sonra da şömineye kabaca tükürdü.

"Kendi çocuklarımın," dedi, "öyle bir adamla fazla muhatap olmasını istemezdim."

"Ne demek istiyorsunuz, Bay Cotter?" diye sordu teyzem.

"Demek istediğim, çocuklar için kötü olduğu," dedi ihtiyar Cotter. "Bana göre, böyle bir delikanlı kendi yaşıtlarıyla koşup oynamalı, şey yerine... Haksız mıyım, Jack?"

"Ben de öyle düşünüyorum," dedi eniştem. "Genç dediğin genç gibi davranmalı. Bizim şu ezoterik mistik arkadaşa da hep bunu söylerim zaten: bedenin hareket etsin. Ben tıfılken yaz demez kış demez her sabah soğuk suyla yıkanırdım. Onun için böyle sağlıklıyım. Eğitim tabii ki iyidir, hoştur, amma velakin... Bay Cotter bir parça alır belki o kuzu budundan," dedi teyzeme.

"Yok yok, istemem," dedi ihtiyar Cotter.

Teyzem yemeği tezgâhtan alıp masaya koydu.

"Peki çocuklar için neden kötü olduğunu düşünüyorsunuz, Bay Cotter?" diye sordu.

"Çocuklara kötülüğü şurada," dedi ihtiyar Cotter, "onlar kolay etki altında kalırlar. Çocuklar böyle şeyler görünce, onlara tesiri olur..."

Öfkemi dile getirme korkusuyla ağzımı mısır lapasıyla doldurdum. Kırmızı burunlu bunaltıcı ahmak!

Geç saatlere kadar uyuyamadım. İhtiyar Cotter'ın bana çocuk muamelesi yapmasına kızmıştım ama asıl, yarım bıraktığı cümlelerin devamını getirebilmek için kafamı zorlayıp duruyordum. Odamın karanlığında felçli adamın rengi atmış yüzünü görür gibi oluyordum.

Kafamı yorganın altına sokup Noel'i düşünmeye çalıştım. Ama hâlâ o solgun yüzü görüyordum karşımda. Sanki bir şey itiraf edecek gibi mırıldanıyordu. Ruhumun tatlı ve sefih bir yere doğru çekildiğini duydum, orada da o yüz karşımda dikiliyordu. Mırıldanarak günah çıkarmaya başladı. Bense neden devamlı gülümsediğini, dudaklarının neden böyle tükürüklü ve ıslak olduğunu merak ediyordum. Sonra felç geçirip öldüğünü hatırladım ve baktım ki onun mukaddesat tüccarlığını aklarcasına ben de gülümsüyorum.

Ertesi sabah kahvaltıdan sonra Great Britain sokağındaki küçük eve bakmaya gittim. "Manifatura" diye belirsiz bir ad altında tescil edilmiş mütevazı bir dükkândı. Çoğunlukla çocuk patiği ve şemsiye satıyordu, vitrinde "Şemsiye tamiri yapılır," diye bir levha asılıydı. Fakat şimdi kepenkler kapalı olduğu için levha görünmüyordu. Kapı tokmağına kurdele ile bir matem buketi bağlanmıştı. İki yoksul kadınla telgrafçı çocuk bukete iliştirilmiş kartı okuyorlardı. Ben de yaklaşıp okudum:

1 Temmuz 1895
Rahip James Flynn (Meath Sokağı, S. Catherine Kilisesi
eski papazlarından), altmış beş yaşında.
Huzur içinde yatsın.

Kartı okuyunca öldüğüne ikna oldum ve kontrole geldiğim için rahatsızlık duydum. Ölmemiş olsaydı, dükkânın arkasındaki küçük karanlık odaya gittiğimde onu, ateşin yanındaki koltuğunda neredeyse pardösünün içinde boğulmuş hâlde otururken bulurdum. Belki teyzem ona benim vasıtamla bir paket enfiye göndermiş olurdu ve bu hediye de onu uykusundan sersemlemiş şekilde uyandırırdı. Paketi siyah enfiye kutusuna boşaltan hep ben olurdum çünkü elleri enfiyenin yarısını yere dökmeden bunu yapmasına izin vermeyecek kadar titrerdi. Titreyen iri elini burnuna götürürken bile parmaklarının arasından küçük toz bulutları ceketinin ön tarafına saçılırdı. Eski rahip giysilerine o soluk yeşil görünümü veren de muhtemelen bu sürekli enfiye yağmurlarıydı. Çünkü her zaman olduğu gibi, düşen tozları silmek için bir hafta boyunca kullandığı kırmızı mendili enfiye lekelerinden kapkara olur ve artık bir işe yaramazdı.

İçeri girip ona bakmak istedim ama kapıyı çalacak cesaretim yoktu. Sokağın güneşli tarafından yavaşça yürüdüm, yürürken de vitrinlerdeki bütün tiyatro ilanlarını okudum. Ne bende ne de bugünde yas havası olmaması tuhafıma gitti. Hatta onun ölümüyle bir şeylerden kurtulmuşum gibi içimde bir özgürlük duygusu keşfettiğim için sinirlendim. Şaşırmıştım bu duruma, çünkü enişte min önceki gece söylediği gibi, bana çok şey öğretmişti. Roma'daki İrlanda kolejinde okumuştu, bana Latinceyi düzgün telaffuz etmeyi o öğretmişti. Yeraltı mezarlarıyla ve Napolyon Bonapart ile ilgili hikâyeler anlatmış, Katolik ayininin farklı ritüellerinin ve rahibin giydiği farklı kıyafetlerin anlamını bana o açıklamıştı. Arada bir de bana bazı durumlarda ne yapılması gerektiği veya şu ya da bu tür günahların ölümcül mü, hafif mi yoksa yalnızca kabahat mi olduğu gibi zor sorular sorarak kendini eğlendirirdi. Sorularıyla, her zaman en sıradan eylemler olarak gördüğüm Kilise'nin bazı geleneklerinin aslında ne kadar karmaşık ve gizemli olduğunu bana gösterirdi. Rahibin komünyonla ve günah çıkarmanın gizliliğiyle ilgili sorumlulukları bana o kadar ciddi gelmişti ki, birinin kendi başına bunları üstlenme cesaretini nasıl bulduğunu merak etmiştim; bana Kilise'nin babalarının Telefon Rehberi kalınlığında, gazetelerdeki resmî ilanlardaki kadar küçük harflerle basılmış kitaplar yazdıklarını ve bütün bu zor sorulara ışık tuttuklarını söylediğinde şaşırmamıştım. Çoğu zaman düşünürdüm ama cevap veremezdim, ya da kesik kesik ve aptalca bir cevap verirdim, o da sadece gülümseyip birkaç kez başını sallardı. Bazen de bana ezberlettiği ayin dualarını söyletirdi; ben eveleyip geveleyince de düşünceli bir şekilde gülümseyip başını sallar, arada sırada her bir burun deliğinden büyük bir tutam enfiye çekerdi. Gülümsediğinde sararmış iri dişlerini gösterip dilini alt dudağına dayardı—bu alışkanlığı onu henüz iyi tanımadığım ilk zamanlarda beni rahatsız ederdi.

Güneşin altında yürürken ihtiyar Cotter'ın sözleri aklıma geldi, sonra da rüyada gördüklerimi hatırlamaya çalıştım. Uzun kadife perdelerle eski moda bir avize gördüğümü hatırladım. Çok uzaklarda, farklı gelenekleri olan bir ülkedeydim; İran'dı belki de... Ama rüyanın sonunu anımsayamadım.

Akşam teyzem beni de yanına alıp ölü evini ziyarete götürdü. Gün batımından sonraydı; ama batıya bakan evlerin pencere camları, büyük bir bulut kümesinin kahverengimsi sarısını yansıtıyordu. Nannie